

УДК 373.5.016:94

Гончарова Олена Анатоліївна

здобувач наукового ступеню кандидат педагогічних наук лабораторія суспільствознавчої освіти
Інститут педагогіки НАПН України, м. Київ, Україна
beshlebnova@mail.ru

МЕТОДИЧНІ УМОВИ РЕАЛІЗАЦІЇ ЦІННІСНО-ДІЯЛЬНІСНОГО ПІДХОДУ ПРИ ВИВЧЕННІ НОВОЇ ІСТОРІЇ В ШКОЛІ ПРИ ВИКОРИСТАННІ ІКТ

Анотація. У статті наведено аналіз дослідження щодо застосування ціннісно-діяльнісного підходу при викладанні історії, що може забезпечити формування галузевих компетентностей. Наведено аналіз щодо можливостей під час вивчення історії формувати в особистості підлітка ціннісні орієнтації. Висвітлено спробу об'єднати підходи до навчання у ціннісно-діяльнісний підхід, проведено дослідження для встановлення сформованості в учнів операційного і ціннісно-сміслового компонента. Висвітлено актуальність ціннісно-діяльнісного підходу до навчання. Дослідження показали, що реалізація ціннісно-діяльнісного підходу у навчанні історії й інших суспільствознавчих предметів буде ефективним при дотриманні низки умов. Окреслено напрямки вдосконалення змісту, організації та методики проведення уроків з історії та суспільствознавчих дисциплін.

Ключові слова: ціннісно-діяльнісний підхід; навчання; методичні умови; система цінностей; учень.

1. ВСТУП

Постановка проблеми. Сучасне суспільство характеризується мінливістю, динамічністю, насиченістю інформації, інтенсифікацією комунікації, мобільністю тощо. Спрямованість системи освіти на переважне засвоєння системи знань, яка була традиційною і виправданою ще декілька десятиліть тому, вже не відповідає сучасному соціальному замовленню. Саме тому завданнями сучасної шкільної освіти є: формування особистості школяра, його світоглядних орієнтирів, якостей громадянина демократичної держави, навчання учнів сучасних форм спілкування та співіснування, розвиток у них здатності опанування інформації, прийняття ефективних рішень. Процес реформування сучасної освіти, що розпочався наприкінці ХХ століття, має розв'язати поставлені завдання. Саме для цього ми пропонуємо ціннісно-діяльнісний підхід.

Мета статті – показати, що ціннісно-діяльнісний підхід є ефективним у навчанні суспільствознавчих предметів, а засновані на подібному підході методи і форми навчання створюють умови для максимального наближення навчання до потреб і життя учня, не переважуючи його, а використання ІКТ – робить процес засвоєння інформації цікавим та перетворює складну за змістом історичну інформацію на просту для засвоєння. Ціннісно-діяльнісний підхід до процесу навчання нової історії – спосіб структурування, відбору й реалізації змісту історичної освіти, націленого на виконання навчальних, виховних завдань в процесі навчання, заснований на суб'єкт-суб'єктних відносинах активної пізнавальної діяльності учнів, за яким у центрі навчального змісту та стоїть людина з її потребами, інтересами, котрі реалізуються в активній дії.

Результатом застосування ціннісно-діяльнісного підходу в процесі навчання історії є формування в учнів гуманістичних (загальнолюдських) ціннісних орієнтацій. Ефективна реалізація ціннісно-діяльнісного підходу при вивченні нової історії в школі можлива, якщо якомога повніше реалізувати вимоги до курсу, досягти його мети,

завдань, визначити найбільш ефективні методи, умови та шляхи організації діяльності учнів, а одним з методів є застосування ІКТ.

Аналіз основних досліджень. За баченням Н. Єрошиної умови – це сукупність соціально-педагогічних і дидактичних факторів та методичних чинників, які впливають на навчальний процес, керівництво ним із застосуванням ефективних форм, методів, прийомів [1; с. 22].

У загальному визначенні поняття „педагогічні умови” – це умови, в яких ефективно відбувається процес навчання. Н. Бугаєць визначає педагогічні умови як необхідні і достатні обставини, від яких залежить ефективність навчально-виховного процесу [2]. Л. Сподін під педагогічними умовами розуміє обставини, за яких процес навчання буде більш ефективним. Педагогічні умови підпорядковані зовнішнім і внутрішнім чинникам: зовнішні – організація навчально-виховного процесу; зміст навчального матеріалу; між особистісні взаємодії; внутрішні – мотивація суб'єктів навчання; потреба у самовдосконаленні; нахили; уподобання тощо [3].

О. Виноград вважає, що найважливішою педагогічною умовою є удосконалення навчально-виховного процесу. Основними напрямками підвищення ефективності навчально-виховної діяльності ним визначено: удосконалення організації та методики навчання; активізація самостійності учнів під час розв'язання ними пізнавальних завдань [4]. Відповідно до розуміння поняття «педагогічні умови» ми вважаємо, що методичні умови – сукупність обставин, засобів, які сприяють організації ефективної пізнавальної діяльності учнів у процесі предметного навчання, у нашому випадку, на уроках історії [5].

Трансформуючи значення поняття „методична умова” на педагогічну діяльність викладачів у процесі навчання історії в контексті даного дослідження, ми матимемо справу з методичними умовами формування гуманістичних ціннісних орієнтацій у старших підлітків. Під методичними умовами ми розуміємо процес, в якому організовується та проводиться робота і обставини, що впливають на формування ціннісних орієнтацій в учнів в процесі вивчення Нової історії. А тому до цієї категорії можна віднести все, що здійснюється під керівництвом вчителя і впливає на інтеріоризацію гуманістичних цінностей в особистісні ціннісні орієнтації учня [6]. Цей процес, що відбувається підчас аксіологічної пізнавальної діяльності, містить наступні компоненти: когнітивний, операційний і мотиваційний.

Когнітивний компонент — це система «соціальних знань»: понять, правил, оцінок, норм, цінностей, що містять спеціально відібрані історичні сюжети, які складають основу навчального змісту.

Операційний компонент — сукупність узагальнених раціональних прийомів пізнавальної діяльності, а саме: прийоми фактичного й оціночного аналізу історичних ситуацій та явищ (передбачають порівняння, пояснення, узагальнення та критичне оцінювання фактів та діяльності людей, спираючись на набуті знання, власну систему цінних орієнтацій, з позиції загальнолюдських та національних цінностей), прийоми аналізу потреб, мотивів, інтересів, цілей, ціннісних орієнтацій їх учасників (передбачають, виявлення суперечливих позицій, різні інтереси, потреби соціальних груп і окремих осіб й їх роль в подіях і процесях), а також прийоми вибору можливих способів впливу на ситуації з метою перетворення їх на бажані, що відповідають гуманістичним ціннісним орієнтаціям, які формуються у старших підлітків у процесі навчання історії. (передбачають оцінювання різних версій і думок джерел інформації про події й явища, визнаючи, що деякі з них можуть бути необ'єктивними.)

Мотиваційний компонент — це спонукання, особистісний сенс, що активізує аксіологічну пізнавальну діяльність старших підлітків на уроках історії. Трансформація

цінності в ціннісну орієнтацію відбувається в єдності й взаємозумовленості естетичного, філософського й етичного аспектів.

Методичні умови застосування ціннісно-діяльнісного підходу у процесі вивчення Нової історії, на нашу думку, мають бути спрямовані на формування зазначених компонентів. Розглянемо методичні умови застосування ціннісно-діяльнісного підходу у процесі вивчення Нової історії більш детально.

Виходячи з наданого нами розуміння ціннісно-діяльнісного підходу до навчання, кінцевим результатом його застосування є формування в учнів гуманістичних ціннісних орієнтацій. Отже першою методичною умовою має бути спрямованість процесу навчання на формування ціннісних орієнтацій як системи відображених у свідомості образів зовнішнього світу, засвоєних понять, норм, оцінок. Для того, щоб цінність була інтеризована особистістю і перетворилася на ціннісну орієнтацію – навчальна діяльність має містити систему засвоєних пізнавальних операцій, дій і прийомів, — спрямованих на використання цих образів у світоглядних цілях, для регуляції свого ставлення до світу й відповідної поведінки в ньому. Застосування зазначених пізнавальних операцій у практичній діяльності реалізує «образ — Я» у процесі соціального орієнтування, що спирається на представлений у системі знань суспільний досвід і тим обумовлює відповідність цілеспрямованої поведінки особистості соціальним сподіванням вимогам та потребам у необхідності будувати своє ставлення до світу й будувати відповідну поведінку в ньому не тільки на емпіричній чи емоційній основі, але й з опорою на зміст ціннісних орієнтацій [7; с.66-67].

Психолого-педагогічним аспектам морального становлення особистості, розвитку моральних переконань підлітків присвячені дослідження психологів М. Аплетасєва [8], І. Мар'єнка [9], М. Боришевського [10], Л. Рувінського [11], В. Чудовського [192].

Для нашого дослідження цінною є думка М. Аплетасєва про єдність трьох основних структурно-утворюючих компонентів моральності підлітків: когнітивно-пізнавального – озброєння системою моральних уявлень і понять, емоційно-вольового – організація їх переживання, усвідомлення, прийняття в навчальній праці та в спілкуванні, а також практично-дієвого – втілення моральних знань, уявлень, понять про норми, принципи моралі у реальному процесі життєдіяльності підлітків [8; с.18].

Л. Рувінський зазначав, що механізм ціннісного усвідомлено-емоційного засвоєння моралі здійснюється як процес опанування цінностей, які становлять суспільні цінності, що втілені в стосунках, нормах, принципах і фіксовані в мові. Це опанування відбувається в процесі діяльності школяра й проєкції цінностей на особистісний смисл діяльності. Оцінка й усвідомлення особистісного смислу діяльності сприяють утворенню інтелектуально-емоційних зв'язків, формуванню ціннісного ставлення, засвоєнню духовної моральної цінності [11; с. 48].

Розглянемо пізнавальну діяльність учнів в процесі навчання нової історії детальніше, супроводжуючи описом методики реалізації кожного з її етапів.

Першим етапом організації пізнавальної діяльності учнів має бути актуалізація і мотивація цієї діяльності. Вчитель у вигляді короткої бесіди чи постановки проблемного завдання актуалізує раніш отримані знання і сформовані вміння, життєві та інші уявлення учнів. В ході мотивації учні мають налаштуватись на процес пізнання, тобто усвідомити, що й навіщо вони будуть виконувати на уроці. На нашу думку, з метою мотивації можуть використовуватися прийоми, що створюють проблемні ситуації, викликають у підлітків здивування, інтерес до змісту знань і процесу їх отримання, підкреслюють парадоксальність явищ і подій. О. Пометун, Л. Пилипчатина пропонують розгляд вступного малюнка в підручнику й бесіду за ним, розігрування діалогу в ролях, що супроводжує малюнок, виконання запропонованого до кожного

уроку завдання, обговорення змісту малюнка чи ситуації, проблемного питання за допомогою інтерактивних методів „робота в парах” або „уявний мікрофон” [13; 14].

Метод „уявний мікрофон” дає можливість кожному учню швидко, по черзі відповісти на запитання або висловити свою думку чи позицію. Організуючи роботу в класі, вчитель ставить запитання та пропонує дітям певний предмет (ручку, олівець тощо) як уявний мікрофон, учні передають його один одному, по черзі; надають слово тільки тому, хто отримує уявний мікрофон; говорять лаконічно і швидко. Працюючи методом „уявний мікрофон” доцільно використовувати прийом закінчених речень: коли учням пропонують сформульований початок речення, їх завдання його закінчити. Цей прийом дає можливість ґрунтовніше працювати над формою висловлення власних ідей, порівнювати їх з іншими. Робота за такою методикою дає змогу учням долати стереотипи, вільніше висловлюватися щодо запропонованих тем, відпрацьовувати вміння говорити, але по суті й переконливо (рис. 1 (а)), (рис. 1 (б)).

(а)

(6)

Рис. 1. Використання презентації в програмі Microsoft PowerPoint

Методисти О. Гісем, О. Мартинюк під час здійснення мотивації пропонують учням відгадати ребуси, загадки, які безпосередньо пов'язані з темою уроку [14].

Надзвичайно важливий наступний етап пізнавальної діяльності учнів – усвідомлення ними цілей і завдань своєї діяльності, тобто того, чого вони мають досягти в результаті уроку і чого від них чекає вчитель. Для успішного навчання учнів формулювання вчителем результатів уроку має відповідати таким вимогам:

- висвітлювати результати діяльності на уроці учнів, а не вчителя, тобто формулювати звертаючись до учнів таким чином: „Після цього уроку ви зможете...”;
- чітко відображати рівень навчальних досягнень, очікуваний у результаті уроку: засвоєння учнями знань; обсяг і рівень розвитку навичок і вмінь; розвиток емоційно-ціннісної сфери учнів (формування переконань, характеру, вплив на поведінку тощо); визначення, формування емоційно-наповненого ставлення учнів до тих явищ, подій, процесів, що є предметом вивчення на уроці; отже, результати мають бути сформульовані за допомогою відповідних дієслів;
- вчитель має формулювати результати так, щоб було зрозуміло, як їх можна виміряти, коли вони будуть досягнуті [13; с.16].

Таким чином, *результатами дослідження* – переведені, вчителем навчальні завдання із зовнішнього у внутрішній план учня, пояснюючи їх, – важлива передумова забезпечення ефективного сприймання учнями навчального матеріалу.

Третій етап пізнавальної діяльності учнів на уроці – це сприймання, осмислення, запам'ятовування нового матеріалу. Великий вплив на процес сприймання має механізм встановлення зв'язків з наявним досвідом учня, його знаннями, інтересами, потребами, звичками, нахилами, переконаннями. Залучення різних джерел до вивчення нового матеріалу за допомогою безпосереднього чи опосередкованого сприймання зумовлюється тим, наскільки близький або далекий новий матеріал від знань або досвіду учнів. Це може бути коротка розповідь учителя, читання тексту підручника, опанування інформації за допомогою технічних засобів навчання.

Розповідь вчителя на уроках має бути яскравою, конкретною, емоційною, динамічною з використанням уривків документів, художньої літератури, усної народної творчості тощо.

Четвертий етап пізнавальної діяльності – це усвідомлення, осмислення дітьми, вивченого матеріалу та застосування знань на практиці. У процесі усвідомлення, узагальнення й формування понять недостатньо тільки викладення навчального матеріалу вчителем. Цей етап пізнавальної діяльності може бути реалізований за допомогою інтерактивних вправ або розв'язання пізнавальних завдань зокрема творчих. Так українська дослідниця Л. Шелестова зазначає, що творче завдання – це завдання, у процесі якого учень створює творчий продукт [15; с. 35].

Останнім п'ятим етапом пізнавальної діяльності учнів є здійснення самоконтролю, самооцінки та рефлексії уроку, що відбувся. Під рефлексією розуміють здатність людини до самопізнання, вміння аналізувати свої дії, вчинки, мотиви й зіставляти їх з суспільно значущими цінностями, а також діями та вчинками інших людей. Мета рефлексії: згадати, виявити й усвідомити основні компоненти діяльності – її зміст, тип, способи, проблеми, шляхи їх вирішення, отримані результати тощо. Це допомагає учням, як наголошують О. Пометун, Л. Пилипчатіна:

- чітко планувати свою подальшу діяльність вже на рівні застосування технологій у своїй подальшій пізнавальній діяльності та житті;

- оцінити власний рівень розуміння та засвоєння навчального матеріалу;
- спланувати чіткі реальні кроки його подальшого опрацювання;
- порівняти своє сприйняття з думками, поглядами, почуттями інших, скорегувати певні позиції;
- застосовуючи рефлексію як постійний елемент навчання, привчитись рефлексувати в реальному житті, усвідомлювати свої дії та прогнозувати подальші кроки [13; с.18].

Розвиток здатності до рефлексії, підкреслює російський психолог О. Шемшурін, набуває важливого значення в підлітковому віці, коли виникає потреба в самопізнанні й самовизначенні. На його думку, у процесі рефлексії міняється світорозуміння і психологічний статус підлітка, який опановує особливі прийоми саморегуляції, вчиться досягати успіху в міжособистісному спілкуванні з однолітками й дорослими, дивиться на себе „ очима інших ”, вчиться обґрунтовано оцінювати власні можливості [16; с.16].

Рефлексія має проводитися на уроці за такими етапами:

1. Зупинка дорефлексійної діяльності. Будь-яка попередня діяльність повинна бути завершена чи призупинена, якщо виникли труднощі у розв'язанні проблеми, то після рефлексії її розв'язання може бути продовжене.
2. Відновлення послідовності виконання дій. Усно чи письмово відтворюється все, що зроблено, в тому числі й те, що на перший погляд здається дріб'язковим.
3. Вивчення відтвореної послідовності дій з точки зору її ефективності, продуктивності, відповідності поставленим завданням. Параметри для аналізу рефлексійного матеріалу вибираються із запропонованих вчителем.
4. Виявлення й формулювання результатів рефлексії. Таких результатів може бути виявлено кілька видів: предметна продукція діяльності – ідеї, пропозиції, закономірності, відповіді на запитання; способи, які використовувались або створювались під час діяльності; гіпотези щодо майбутньої діяльності [17; с. 19].

Важливим фактором, що впливає на ефективність рефлексії у навчанні, є різноманітність її форм і прийомів, їх відповідність віковим особливостям підлітків. Рефлексія не повинна бути лише вербальною, можуть використовуватися малюнки, схеми, графіки тощо, прикладом може бути тестові завдання виконані в різних програмах, мені зручніше працювати в програмі *Microsoft PowerPoint* з презентаціями, які учні пробують виконувати, навіть самостійно (рис. 2 (а), (б)).

Експрес тестування:

1. Видатні полотна Рафаеля Санті -
 А. «Сікстинська мадонна»
 Б. «Джоконда»
 В. «Нічний дозор»
 Г. «Любов земна і небесна»

2. «Темну вечерю» намалював:
 А. Мікеланджело
 Б. Рафаель
 В. Тиціан
 Г. Леонардо да Вінчі

3. Установіть відповідність
 1. Леонардо да Вінчі
 а) «Давид», «Страшний суд»
 2. Мікеланджело
 б) «Даная»
 3. Тиціан
 в) «Джоконда»
 4. Рафаель
 г) «Сікстинська мадонна»

(а)

Нове суспільство та час

- Відродження культури
- Зміна виробництва
- Наукові відкриття
- Нові суспільні верстви
- Зміна системи влади
- Рух проти церкви

Що та кого зображено на картинках?

(б)

Рис.2. Виконання тестів в програмі Microsoft PowerPoint

Рефлексія може бути проведена як вправа „Незакінчене речення” (може бути усною, письмовою). Наприклад, пропонуються підсумкові формули: для мене сьогодні важливим було ... , сьогодні я навчився ... , мені хотілося б у майбутньому навчитись. Це може бути коротке есе (твір-роздум) з чітким викладенням власної позиції або твір-п’ятихвилинка, у якому слід дати відповідь на основні питання уроку; заповнення листка самооцінювання, коротке обговорення, що відображає тему уроку [17; с.19].

2. РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕННЯ

Співвідношення елементів навчального історичного змісту з потребами, мотивами, інтересами, життєвим досвідом та особистісною спрямованістю старших підлітків є важливою умовою для реалізації ціннісно-діяльнісного підходу у процесі вивчення Нової історії. Реалізація зазначеної методичної умови передбачає зміну підходів до відбору та структурування навчального історичного змісту (когнітивний компонент), а другою методичною умовою є ціннісна зорієнтованість навчального змісту.

Важливу роль у цьому процесі відіграє історія як наука та навчальна дисципліна. Представники філософської та історичної думки: М. Бердяєв, М. Грушевський, П. Сорокін, П. Флоренський та інші підкреслювали величезний вплив “переживання” минулого на духовне ставлення особистості. Умовою – вони вважали таке ставлення людини до історії, яке б передбачало сприйняття минулого як “свою історію, свою долю.”

Слід зазначити, що саме сюжети Нової історії наводять приклади усвідомлення та поступового утвердження в окремих країнах демократичних цінностей, проголошення прав людини, спільних дій різних народів, соціальних груп спрямованих на здобуття незалежності скасування кріпацтва, рабства, станових привілеїв, соціальний захист працюючого населення та юридичне забезпечення вільної підприємницької діяльності тощо.

В процесі відбору та структурування навчального історичного змісту ми виходимо з того, що сама історія – це процес розвитку й самореалізації людства в цілому і кожної людини окремо. При цьому орієнтиром такої самореалізації виступають національні, загальнолюдські цінності. У зв'язку з цим, саме навчання історії покликане не лише познайомити школярів із загальнолюдськими цінностями, але й дати дітям можливість знаходити досвід. Такий процес навчання історії розуміє розвиток аксіологічних уявлень учня. Сформовані пізніше на їхній основі теоретико-філософські знання про цінності дозволяють розвинути якості учня, сприяють самореалізації знань.

Такий підхід змусив нас відмовитися від традиційних критеріїв відбору навчального матеріалу. Ядром й основною частиною навчального змісту у 8-9 класах має стати історія духовно-практичного досвіду людства. Політична й економічна історія розглядаються в якості конкретних історичних умов реалізації людини, конкретної нації, визначеної цивілізації у відповідну історичну епоху. Так само важливо, щоб при доборі матеріалу враховувалася синхроністична та хронологічна послідовність викладу історичних подій; доступність матеріалу відповідно до вікових особливостей учнів; пізнавальних інтересів підлітків [18; с.121-122].

У цьому випадку необхідно забезпечити наявність таких моментів:

1. Образність і конкретність навчального історичного змісту, що передбачає введення в зміст уроку яскравих сюжетів, що містять аксіологічні аспекти історичних подій, явищ та процесів.
2. Відбір головних фактів, які містять аксіологічний зміст.
3. Включення в навчальний зміст різноманітних, багатоаспектних джерел, дидактичних матеріалів, цікавих фактів полі концептуального характеру, що описують, аналізують та оцінюють тогочасне повсякденне життя.
4. Наявність у матеріалі уроку теоретичних і фактичних, аксіологічних завдань.
5. Присутність у контексті уроку постановки навчальних ситуацій, що потребують засвоєння й застосування засобів аксіологічної діяльності.

Такий відбір та структурування навчального історичного змісту розширює можливості ефективної організації аксіологічної пізнавальної діяльності учнів. Під аксіологічною діяльністю старшого підлітка в процесі навчання історії розуміється сукупність узагальнених способів, що містять прийоми пізнавальної діяльності, шляхом виконання яких досягається:

- формування особистісного ставлення до конкретної історичної ситуації, явища;
- усвідомлення ціннісних орієнтацій, якими керувалися історичні постаті, пересічні люди діючи відповідним чином в конкретно-історичних умовах;
- узагальнення позитивних та негативних наслідків для матеріального та духовного життя пересічної людини, народу, суспільства, держави того чи іншого історичного процесу або явища.

Так, у проекті Концепції історичної освіти на 2012-2013 навчальний рік визначені такі складові історичної предметної компетентності:

- хронологічна компетентність, тобто уміння орієнтування в історичному часі;
- просторова компетентність - уміння орієнтування в історичному просторі;
- інформаційна компетентність - уміння працювати з джерелами історичної інформації, інтерпретувати їхній зміст, виявляти та критично аналізувати розбіжності в позиціях авторів джерел;
- логічна компетентність - уміння визначати та застосовувати теоретичні поняття для аналізу й пояснення історичних подій та явищ, а також зіставляти різні інтерпретації цих подій та явищ;
- аксіологічна компетентність - уміння формулювати оцінку (ціннісне судження) історичних подій та історичних постатей, суголосну цінностям та уявленням відповідного часу чи відповідної групи людей як зовнішнього прояву тогочасних ціннісних орієнтацій та порівнювати їх загальнолюдськими, гуманістичними та власними особистісними ціннісними орієнтаціями.

Один з провідних методів формування аксіологічної компетентності є застосування інтерактивні технологій: «Мозковий штурм», «Мікрофон», «Займи позицію», «Дискусійний ринг» тощо. Під час роботи над проблемою учні займають власну аксіологічна позицію порівнюють її з ціннісними судженнями інших.

Таким чином, ефективність формування ціннісних орієнтацій особистості значною мірою визначається реалізацією у навчальному процесі ціннісно-діяльничого підходу, відповідно до якого в структурі особистості виникають і закріплюються передусім ті новоутворення, у „конструювання” яких індивід вкладає свої почуття, власну працю, енергію, конкретну дію, проявляючи цілеспрямовану активність. Підлітки, виконуючи будь-яке завдання, повинні знати, для чого вони це роблять. Тому не можна зобов'язувати їх виконувати ту чи іншу роботу, не пояснивши перед цим її мету. Важливо, щоб вони самі усвідомлювали процес навчання, сутність засвоєного матеріалу. Тобто мова йде про активність у навчанні.

Отже третьою методичною умовою є перетворення учня на активно діючий суб'єкт навчального процесу.

Організована у процесі навчання активна аксіологічна пізнавальна діяльність, що орієнтована на вивчення ціннісно-орієнтованих історичних сюжетів, на наш погляд, буде ефективно сприяти формуванню у старших підлітків гуманістичних ціннісних орієнтацій як своєрідного морального еталону, що регулює поведінку, проектує майбутній життєвий шлях та діяльність. В основі організації такої пізнавальної діяльності досить важливим, на нашу думку, є дотримання принципів: активності й

самостійності; раціонального поєднання колективних та індивідуальних форм і способів навчальної роботи.

Встановлено: чим активнішою і більш самостійною є діяльність учня, тим вищою є якість засвоєння знань. Так І. Зайченко вважає, що умовами активізації навчання учнів є, насамперед, майстерність педагога, його вміння змістовно, логічно, цікаво, образно й доступно викласти програмний матеріал; поступове ускладнення завдань навчання; створення на всіх навчальних заняттях серйозної, ділової атмосфери; введення ігрових моментів у навчання з урахуванням його завдань; чергування різних видів роботи; систематичний контроль за виконанням нових завдань; своєчасна й тактовна допомога тим, хто її потребує; виховання у кожного впевненості у своїх можливостях успішно навчатися; розвиток емоційного ставлення до самого процесу і способів набуття знань [19; с. 129-130].

Принцип раціонального поєднання колективних та індивідуальних форм і способів навчальної роботи означає, що викладач може і повинен використовувати найрізноманітніші форми організації навчання: лекцію (ввідну, оглядову, заключну, проблемну тощо), семінарське заняття, практичне заняття, лабораторне заняття, навчальну ділову гру, екскурсію, практикуми, а також різноманітні способи взаємодії підлітків у навчальному процесі: індивідуальну роботу, роботу в постійних і змінних парах, у малих і великих групах та ін.

Для оволодіння учнями формами й методами аксіологічної пізнавальної діяльності спрямованої на перетворення засвоєних учнями історичних знань у засіб самостійного осмислення соціальних фактів і явищ, необхідно створити спеціальну систему пізнавальних аксіологічних задач. Матеріалом для них мають слугувати соціально значущі історичні події й факти, які надаються у шкільних курсах історії (в нашому випадку в курсі Нової історії, що вивчається у 8-9 класах загальноосвітньої школи).

Результатом дослідження – такого навчання стане, на наш погляд, не тільки оволодіння раціональними прийомами мислення, але й формування в учнів особистісного ставлення до знань, що здобуваються, оволодіння особистісним методом соціального орієнтування, як способу одержання нових знань про минуле та сучасну навколишню дійсність. Це формує у школярів готовність застосовувати засвоєні способи для самостійного аналізу й оцінки як уже відомих суспільно-політичних явищ, так і тих, котрі раніш ними не вивчалися і не оцінювалися.

Таким чином основними шляхами реалізації охарактеризованої вище методичної умови є:

- поєднання активних та інтерактивних технологій навчання;
- активізація аксіологічної пізнавальної діяльності учнів під час навчання історії через використання відповідних пізнавальних завдань.

Четвертою методичною умовою є врахування вікових особливостей, пізнавальних можливостей та характерних рис ціннісної сфери особистості старших підлітків.

Змістовну характеристику підліткового віку знаходимо у працях Л. Божовича, Д. Ельконіна, Д. Колесова, Р. Немова, А. Бодалёва.

Формування ціннісних орієнтацій – необхідна передумова вироблення соціальних і моральних ідеалів, свідомого ставлення до суспільних та особистих обов'язків, найважливіший фактор, який регулює, детермінує мотивацію підлітка. Підлітковий вік – фаза психологічного розвитку та становлення соціальної сутності дитини. У підлітковому віці формується ставлення до себе як до члена суспільства. Від того, як будуть сформовані у цей період ціннісні орієнтації підлітка, залежить становлення соціальних установок його особистості [20; с.22-23].

Таким чином основними шляхами реалізації охарактеризованої вище методичної умови, на наш погляд, є:

- 1) адекватність відібраного навчального матеріалу та обраних технологій віковим особливостям, пізнавальним можливостям, потребам, мотивам, інтересам, життєвому досвіду та особистісній спрямованості старших підлітків;
- 2) актуалізація у процесі навчання особистісного життєвого досвіду та ціннісних орієнтацій старшого підлітка;
- 3) поетапна інтеріоризація загальнолюдських цінностей в особистісні ціннісні орієнтації учнів, що відповідає психолог-педагогічному механізму їх формування
- 4) застосування спеціальних різноманітних форм і методів рефлексії та оцінювання процесу формування ціннісних орієнтацій на уроках Нової історії.
- 5) використання ІКТ і з точки зору методики викладання. «О.І. Машбиц (засновник Лабораторії нових інформаційних технологій навчання) до істотних переваг використання комп'ютера у навчанні перед традиційними заняттями відносить наступне:
 - а) інформаційні технології значно розширюють можливості пред'явлення навчальної інформації. Застосування кольору, графіки, звуку, всіх сучасних засобів відеотехніки дозволяє відтворювати реальну обстановку діяльності.
 - б) комп'ютер дозволяє істотно підвищити мотивацію учнів до навчання. Мотивація підвищується за рахунок застосування адекватного заохочення правильних рішень завдань.
 - в) ІКТ залучають учнів у навчальний процес, сприяючи найбільш широкому розкриттю їх здібностей, активізації розумової діяльності.
 - г) використання ІКТ у навчальному процесі збільшує можливості постановки навчальних завдань і управління процесом їх вирішення. Комп'ютери дозволяють будувати і аналізувати моделі різних предметів, ситуацій, явищ.
 - д) ІКТ дозволяють якісно змінити контроль за діяльністю учнів, забезпечуючи при цьому гнучкість управління навчальним процесом.
 - е) Комп'ютер сприяє формуванню в учнів рефлексії. Навчальна програма дає можливість навчаються наочно уявити результат своїх дій, визначити етап у вирішенні завдання, на якому зроблена помилка, і виправити її».
 - ж) Індивідуалізація навчання.
 - з) Розширення інформаційних потоків при використанні Internet (Дивись презентації в програмі Microsoft PowerPoint)

3. ВИСНОВКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ПОДАЛЬШИХ ДОСЛІДЖЕНЬ

На основі аналізу філософської, психологічної, педагогічної та методичної літератури робимо висновок, що тільки, розвиваючи у взаємозв'язку всі компоненти ціннісної сфери особистості підлітка, можна достатньо ефективно організувати процес навчання. Як методичні умови формування гуманістичних ціннісних орієнтацій старших підлітків на уроках всесвітньої історії у 8-9 класах можуть виступати:

- 1) 1.Спрямованість процесу навчання на формування ціннісних орієнтацій, що реалізується через:
 - а) формування системи ціннісних уявлень, понять, що домінували у суспільстві нового часу;

- б) розвиток аксіологічних навчально-пізнавальних умінь;
 - в) формування в учнів власних ціннісних суджень
- 2) 2. Навчальний зміст має бути ціннісно-орієнтованим, спираючись на
- а) уведення в зміст уроку яскравих сюжетів, що розкривають аксіологічні аспекти історичних подій, явищ та процесів;
 - б) відбір головних фактів, які містять аксіологічний зміст;
 - в) включення в навчальний зміст різноманітних, багатоаспектних джерел, дидактичних матеріалів, цікавих фактів полі концептуального характеру, що описують, аналізують та оцінюють тогочасне повсякденне життя.
- 3) Перетворення учня на активно діючий суб'єкт навчального процесу, що досягається через:
- а) поєднання активних та інтерактивних технологій навчання;
 - б) активізацію аксіологічної пізнавальної діяльності учнів під час навчання історії через використання відповідних пізнавальних завдань.
- 4) Урахування вікових особливостей, пізнавальних можливостей та характерних рис ціннісної сфери особистості старших підлітків, що реалізується через:
- а) адекватність відібраного навчального матеріалу та обраних технологій віковим особливостям, пізнавальним можливостям, потребам, мотивам, інтересам, життєвому досвіду та особистісній спрямованості старших підлітків;
 - б) актуалізацію у процесі навчання особистісного життєвого досвіду та ціннісних орієнтацій старшого підлітка;
 - в) поетапну інтеріоризацію загальнолюдських цінностей в особистісні ціннісні орієнтації учнів, що відповідає психолог-педагогічному механізму їх формування;
 - г) застосування спеціальних різноманітних форм і методів рефлексії та оцінювання процесу формування ціннісних орієнтацій на уроках Нової історії.

Таким чином, проведені дослідження дозволяють нам окреслити подальші перспективи запровадження ціннісно-діяльнісного підходу у навчанні, причому і через зміст, і через організацію, і через засоби навчання може сьогодні забезпечити реальну відповідь на виклики сучасного світу щодо навчання предметів суспільствознавчої галузі.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Ерошина Н. А. Дидактические условия управления самостоятельной учебной деятельностью студентов педагогических вузов: Автореферат дис. на соискание науч. степени канд. пед. наук: спец. 13.00.01.: Липецк, 2001.
2. Бугаць Н.А. Професійно-педагогічна підготовка майбутніх учителів до роботи з сім'єю учня: Дис. Канд.пед.наук: 13.00.04. / Харківський державний педагогічний університет ім. Г.С. Сковороди. – Х., 2002, 259арк.
3. Сподін Л.А. До питання професійної спрямованості особистості та проблеми її формування // Педагогіка і психологія: 3б. наукових праць. – Харків: ХДПУ.-2000.-Вип.10.-Ч.3.-С. 110-115.
4. Виноград О.В. Педагогічні умови формування професійних якостей військовослужбовців у процесі навчання.: Автореферат на здобуття наукового ступені канд. пед. наук: – Хмельницький; 2001.
5. Зайченко І. В. Педагогіка : навч. посібник для вузів. / І.В.Зайченко. – 2-е видання, К.: Освіта України, 2008. – 528с.
6. Моцак С.І. Методичні основи організації позаурочної роботи з історії у профільних класах. Канд.дис. на здобуття наукового ступеня кандидата педагогічних наук: – К. 2011.

7. Залесский Г.Е. О путях изучения ценностных ориентации молодежи в сфере науки. — В кн.: Методы социально-психологических исследований. Сборник научных трудов. М., 1975, - 300 с.
8. Аплеттаев М.Н. Основы нравственного воспитания личности подростка в процессе обучения / М.Н. Аплеттаев. — Омск, 1987. — 102 с.
9. Марьенко И.С. Нравственное становление личности школьника./ И.С. Марьенко. — М. : Педагогика, 1985. — 104 с.
10. Развитие нравственных убеждений школьников / под ред. Боришевского М.И. — К. : Рад. школа. 1986. — 181 с.
11. Рувинский Л.И. Психолого-педагогические проблемы нравственного воспитания школьников / Л.И. Рувинский. — М. : Педагогика. 1981. — 128 с.
12. Чудновский В.Э. Нравственная устойчивость личности. / В.Э. Чудновский. — М. : Педагогика, 1981. — 237 с.
13. Пометун О.І. Методика викладання етики : 5 клас : методичний посібник / О.І. Пометун, Л.М. Пилипчатіна. — К. : А.С.К., 2006. — 144 с.
14. Гісем О.В. Етика. 5 кл.: розробки уроків / О.В. Гісем, О.О. Мартинюк. — Х. : Ранок, 2006. — 224с
15. Яковлева Е.Л. Эмоциональные механизмы личностного и творческого развития // Вопросы психологии. — 1997. — № 4. — С. 20–27.
16. Шемшурін О.А. Рефлексія і рефлексивні здібності як фактор особистісного розвитку молодших підлітків. Етика : методичний посібник / О.А. Шемшурін. — Х. : Основа, 2006. — 192 с.
17. Пометун О., Фрейман Г. Методика навчання історії в школі. — К.: Генеза, 2005. -328 с.
18. Фрейман Г.О. Использование культурно-ценностного подхода при структурировании содержания исторического образования в средней школе. // Вестник ЛГПУ. — 2000. — № 12. — с.132-141.
19. Журба О.В. Організація пізнавальної діяльності учнів у процесі навчання етики. Канд.дис. на здобуття наукового ступеня кандидата педагогічних наук: — К. 2010.
20. Сінькевич Н.К. Особливості формування морально-ціннісних орієнтацій у дівчат-підлітків. // Рідна школа. — 2000, №12, с.22-23.

Матеріал надійшов до редакції 22.11.2013р.

МЕТОДИЧЕСКИЕ УСЛОВИЯ РЕАЛИЗАЦИИ ЦЕННОСТНО-ДЕЯТЕЛЬНОСТНОГО ПОДХОДА ПРИ ИЗУЧЕНИИ НОВОЙ ИСТОРИИ В ШКОЛЕ ПРИ ИСПОЛЬЗОВАНИИ ИКТ

Гончарова Елена Анатольевна

соискатель научной степени кандидата педагогических наук
Институт педагогики НАПН Украины, г. Киев, Украина
beshlebnova@mail.ru

Аннотация. В статье приведен анализ исследования относительно возможностей деятельностного подхода в процессе преподавания истории, что позволяет обеспечить формирование отраслевых компетентностей. Приведен анализ возможностей формировать ценностные ориентации у личности подростка. Освещены попутки объединить подходы к обучению в ценностно-деятельностный подход, проведены исследования для установления сформированности у учащихся операционного и ценностно-смыслового компонента. Подчеркнута актуальность деятельностного подхода к обучению. Исследования показали, что реализация деятельностного подхода является эффективной при соблюдении ряда условий. Очерчены направления совершенствования содержания, организации и методики проведения уроков истории и гуманитарных дисциплин.

Ключевые слова: деятельностный подход; обучение; методические условия; система ценностей; ученик.

METHODICAL CONDITIONS FOR IMPLEMENTATION OF VALUE- ACTIVITY APPROACH IN NEW HISTORY LEARNING IN SCHOOLS USING ICT

Olena A. Honcharova

applicant for a degree in pedagogical sciences

Institute of Pedagogy of NAPS of Ukraine, Kyiv, Ukraine
 beshlebnova@mail.ru

Abstract. The article analyzes the researches concerning the possibilities of the activity approach to teaching history, that allows formation of branch competencies. It is presented an analysis of the possibilities to form value orientation of adolescent's personality while studying history. Covered attempts to combine approaches to learning in the value-activity approach, carried out studies on determining the formedness students' operational and value-semantic component. Stressed the relevance of the activity approach to learning. Studies have shown that the implementation of the activity approach is effective under certain conditions. Outlined directions for improving the content, organization and methods of teaching the history lessons and the humanities subjects.

Keywords: activity approach; tuition; course conditions; value system; student.

REFERENCES (TRANSLATED AND TRANSLITERATED)

1. Eroshina N. A. Didactic conditions of control of individual learning activities of students of pedagogical universities: Avtoreferat dis. on competition of a scientific. the degree of Cand. Sciences: spec. 13.00.01.: Lipetsk, 2001. (in Russian)
2. Bugaets on N.A. professional and pedagogical training of future teachers to work with the family disciple: 13.00.04. / Kharkov state pedagogical University. G.S. Skovoroda. Agricultural, 2002, 259s. (in Ukrainin)
3. Spodin L.A. TO the issue of professional orientation of the individual and the problems of its formation // Pedagogics and psychology: 3b. scientific papers. - Kharkov: study of KSPU.-2000.-V.10 .-Ch.3.-P. 110-115. (in Ukrainin)
4. Vinohrad A.V. Pedagogical conditions of formation of professional qualities of servicemen in the learning process.: Thesis for the degree of Cand. science - Khmelniitskiy; 2001. (in Ukrainin)
5. Zaichenko I. Century Pedagogic : pedagogical for Univ. / Zaichenko I. - 2), K.: Osvita Ukrainy, 2008. - 528c. (in Ukrainin)
6. Motsak SR Methodical bases of the organization of extracurricular work on the history of the specialized classes. The candidate of pedagogical Sciences: - K. 2011. (in Ukrainin)
7. Zalessky G.E. ABOUT ways of studying orientation of the youth in the sphere of science. - In the book: Methods psychological research. Collection of scientific works. M., 1975, - 300 C. (in Russian)
8. Apletaev M.N. Fundamentals of moral education of the teenager in the process of teaching / - Omsk, 1987. - 102 S. (in Russian)
9. Mar'yenka I.S. Moral formation of personality of a pupil./ I.S. Mar'yenka. - M : Pedagogy, 1985. - 104 S. (in Russian)
10. Develop moral beliefs students / edited by Borihcevskego M. I. - K. : Glad. school. 1986. - 181 s. (in Russian)
11. Ryvinskiy L.I. Psychological and pedagogical problems of moral education of schoolchildren / Ryvinskiy L.I - M : Pedagogy. 1981. - 128 S. (in Russian)
12. Chudnovsky B.E. Moral stability of personality. / B.E. Chudnovsky. - M : Pedagogy, 1981. - 237 s. (in Russian)
13. Pometyn E.I. Methodology education ethic code : 5 Kl. - K. : A.C.K.,2006. - 144 C.(in Ukrainin)
14. Gisem O.V. O. O. Martynyuk. Agricultural : Ranok, 2006. – 224s.(in Ukrainin)
15. Yakovlev E.JI. Emotional mechanisms personal and creative development // Questions of psychology. - 1997. - № 4. - 20-27 s. (in Russian)
16. Chemchyrin A.A. Reflection of I reflexive ability Yak factor of personal development of young adults. Ethics : methodical p / Agricultural : basic, 2006. - 192 s.(in Ukrainin)
17. Pometyn E., Freiman G. Methodology navchannya history in school. -K.: Genesis, 2005. -328 p.(in Ukrainin)
18. Freiman G. Usage of cultural-axiological approach to the structuring of the content of history education in secondary school. // Bulletin of LSPU.-2000.- № 12.-p.132-141. (in Russian)
19. Zhurba A.V. Organization of cognitive activity of students in the teaching of ethics. Канд.дис. on competition of a scientific degree of the candidate of pedagogical Sciences: - K. 2010.(in Ukrainin)
20. Sinkevich N.K Features of formation of moral and value orientations in adolescent girls. // Native school. -2000, №12, p.22-23.(in Ukrainin)